

Kas hoone saab tappa?

Tiina Leemets

Hingedekuul, kui mõtted liiguvad sagedamini kaduvikule, sobib ehk korraks juttu teha ka süngemast sõnavarast. Et sellele mõeldakse, näitab järgmine seik. Keelenõuandetelefonile helistab keelehuviline, kellele näib, et üha rohkem kohtab ajakirjanduses sõna „surnukeha“, üha vähem „laipa“. Kas nõuandja oskab seletada, milles on asi?

Päris kindlalt ju ei oska. Ei saa öelda, et üks sõna oleks teise välja tõrjunud – guugeldamine näitab, et neid kasutatakse üsna võrdselt kõrvuti. „Laip“ on Johannes Aaviku 1917. aastal loodud tehissõna. Keeles tuleb ette vahelduse otsimist, retromoodi ja vanade sõnade taaslustamist. Pole siiski märke, et samuti Aaviku loodud *relvasõna* kõrval räägitaks asjalikus stiilis sama palju sõjariistast ning mörva kõrval vere- või tapatööst, nagu oli enne keeleuuendust. Lõppude lõpuks ei saa välistada inglise keele eeskujuga – seal on laiba vasteks „(dead) body“. Eriti arvestades asjaolu, et mujal selle valdkonna sõnavaras on võõrmõju märgatud paar aastakümnet (näiteks Mati Hint Eesti Päevalehes 19. VIII 1997).

Ingliskeelsed uudisetekstid ja pealkirjad ajavad sageli läbi üksnes sõnadega „kill“ ja „die“, mille põhivasted on teadagi „tapma“ ja „surema“. Eestlase maailmapilt ja sõnavara on ka neutraalstiilis olnud mitmekesisem. Paraku võib mitmekesisus pikapeale tõlkes kaduma minna, seda juba originaaltekstideski.

Nii mõnelgi on võõrastav lugeda lauseid „varisenud hoone tappis hulga inimesi“, „orkaan tappis 30 inimest“, teisalt ka „plahvatuses suri 15 inimest“. Loodusjõu, õnnetuse, sõja, anonüümse terrori või kuriteo ohvritest rääkides oleks täpsem väljenduda teisiti: hoone varingus, varingu tõttu või rusude all, orkaanis või orkaani ajal, plahvatuses või plahvatuse käigus inimesed hukkusid, said surma, jätsid või kaotasid elu. Viimane väljend on ühtviisi tuntud mitmes keeles.

Samuti on võõrastav lugeda uudiseid, et mässajad tulistati surnuks, politsei tulistas surnuks pantvangivõtja või kohtualune oma joomakaaslase. Inglise keeles on tõepoolest fraas „shoot dead“, ent selle eestikeelne vaste on läbi aegade olnud „maha laskma“, sündigu tegu sihilikult või kogemata.

Kui aga teise elusolendi surmab loom, on eestlasel olnud tavaks tapmise asemel rääkida (maha)murdmisest: lõvi murdis taltsutaja, hundid murdsid karjast viis lammast, rebane käib kanu murdmas.

Postimees 11. XI 2017